

Zuidwesterheem

jaargang 34
nummer 111

Informatiebuletin van de
AWN - Nederlandse Archeologievereniging -
afdeling Zeeland & West-Brabant
december 2022

INHOUD:

Kort verslag ALV 2022 Yerseke	03
Zeeuwse Archeologiedag	06
Fort Rammekens, een Habsburgse vesting aan de Schelde	16
Makersmerken op Middelburgse muntgewichten	17
Colofon	40

Foto's omslag en hieronder: Niek Beeke.

Omslag: Nationaal Archeologisch Museum Beirut, Libanon: Sarcophagus with Achilles legend (Tyre, 2nd century AD) & Funerary Jar, Chalcolithic, 4500 - 3200 BC.

Hieronder: Saint Louis Cathedral of the Capuchin Fathers, Beirut, Libanon.

Kort verslag ALV 2022 Yerseke

Op 5 november om 9.30 uur liep het zaaltje in het OosterscheldeMuseum in Yerseke langzaam vol. Ongeveer 20 leden hadden zich aangemeld. De ontvangst met koffie, thee, koekjes en dikke bolussen werd in het wat koude zaaltje zeer gewaardeerd en er ontstonden al spoedig levendige gespreks-groepjes van mensen die elkaar al in een paar jaar niet gezien hadden omdat corona alles deed om fysieke bijeenkomsten te voorkomen. Om 10 uur opende Alex de bijeenkomst en werden de agendapunten

doorgenomen. De afdeling heeft node een secretaris nodig; nu wordt het werk door de andere bestuursleden opgevangen, maar dat brengt veel extra werk met zich mee.

Ieder is enthousiast over de nieuwe website in wording; hiervoor is een commercieel bedrijf in de arm genomen omdat het opzetten ervan erg veel tijd vraagt.

Omdat we geen subsidie meer krijgen van de provincie, behalve als we in samenwerking met andere erfgoedverenigingen een project opzetten, blijkt dit een lastig punt te zijn. Archeologie past niet altijd bij de wensen en doelen van andere erfgoedverenigingen. Het Zeeuws Genootschap vormt daarop een uitzondering en wil wel graag samenwerken.

Foto: Leo den Heijer.

OosterscheldeMuseum, Yerseke; 'Gezicht op de haven van Yerseke' van de schilder W.F.A.I. Vaarzon Morel uit 1913. Foto: Niek Beeke.

Gevraagd wordt het project 'Vergeten Voorhoven', dat door Dicky werd opgezet, weer op te pakken. Het bestuur doet erg zijn best om door middel van nieuwsbrieven, excursies, schervenavonden e.a. activiteiten de leden na de 'stille' coronaperiode weer te betrekken bij archeologie nu het weer mogelijk is. De beide eerste veldkarteringen in St. Kruis waren - met veel deelnemers - een succes.

Na de lunchpauze met warme tomatensoep, broodjes en krentenbollen kreeg de gids van het museum het woord.

Eerst werd een film vertoond over het ontstaan van ons land en Zeeland in het bijzonder. Daarna gingen we naar de zaal waar vele vondsten afkomstig van het verdronken land van Zuid-Beveland te zien waren. Met kaarten, schilderijen e.a. wordt de ondergang in 1530/1532 van dorpen als Lodijcke, Tolsende en Nieuwlande getoond. Alleen de stad Reimerswaal bleef

Oesterputten, Yerseke. Foto: Alex Groosman.

bestaan tot 1633. De maquette geeft een beeld van hoe de stad er kan hebben uitgezien. En natuurlijk zagen we een enkel 'foutje', dat heb je zo met doorgewinterde AWN'ers...

De zaal waar aandacht geschonken wordt aan de mossel- en oestercultuur was buitengewoon interessant: van kweek naar productie, van consumptie naar afzet. Het dorp Yerseke ontwikkelde zich vanaf ong. 1860 tot een dorp met een bloeiende oestercultuur, waar de lokale bevolking van leefde. De uitgebreide collectie gereedschap-

pen die voor de oester- en mosselhandel en visserij werden gebruikt geeft daarvan een historisch beeld.

Na de bezichtiging van het museum konden, als extra kers op de taart, degenen die zich opgegeven hadden de bekende oesterputten bezoeken, een toeristisch hoogtepunt bij een bezoek aan Yerseke. Dank je wel, Ariane, voor dit initiatief!

Leida Goldschmitz.

Zeeuwse Archeologiedag

Na de coronajaren eindelijk weer een ‘fysieke’ bijeenkomst! Deze keer op 12 november in de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg waar we ontvaard werden met koffie/thee en een bolus. In totaal waren we met 72 mensen.

Na welkom en opening was het woord aan de sprekers. Hieronder van enkele lezingen een korte - of een wat grotere - samenvatting, met heel veel dank aan Corrie Messer-de Wilde en Hans Jongepier voor hun bijdrage aan het verslag.

OPGRAVINGEN IN POORTVLIET

(Verslag Corrie Messer-de Wilde)

Als eerste spreekster belichtte Juanita Kiburg (Artefact!) de jongste opgraving aan de Postweg in Poortvliet. Voor de aanleg van een nieuwe parallelweg ten zuiden van de Postweg deed Artefact! in opdracht van de Provincie Zeeland in 2017/2019 een bureau- en booronderzoek. Dit resulteerde in een opgraving binnen een deel van het plangebied. Behalve een vroegmiddeleeuwse vindplaats werd ook een complete huisplattegrond uit de IJzertijd opgegraven (14 m lang en 5,5 m breed). Er werden geen bijgebouwen gevonden, zoals spiekers. De

Juanita Kiburg (Artefact!).

Foto: Niek Beeke.

houten palen (es en den), variërend in lengte van 20 cm tot 1 m, waren in het veen goed bewaard gebleven. Er werden meer dan 6000 fragmenten aardewerk gevonden, sommige versierd met nagelindrukken, kamstreken, krassen, enz. Ook kwamen speelschijfjes, spinklosjes en een weefgewichtje aan het daglicht, wat duidt op wolverwerking. Vlas, hennep en brandnetel werd verwerkt om er textiel van te maken. Uit de aanwezige graanpollen kan worden geconcludeerd dat het een agrarische gemeenschap betrof. Heel bijzonder was de

Foto: Niek Beeke.

vondst van 25 glasfragmenten uit de La Tèneperiode (200 - 50 v. Chr.) op de locatie van de huisplattegrond, waaronder 4 kralen en 21 delen van armbanden (type Haevernick 3b). Deze zijn versierd met een opgelegde gele glazen draad in zigzaglijn. Kobaltoxide voor het maken van blauw of paars glas moest van elders worden aangevoerd; er zijn geen aanwijzingen voor lokale productie. La Tène-armbanden worden vaak gevonden in het stroomgebied van rivieren, met name in het Nederrijnse gebied. In Zeeland zijn fragmenten gevonden van armbanden in Aardenburg, Serooskerke, Tholen en Goes.

Een interessant weetje voor AWN-ers: 90 % werd gevonden door amateur-archeologen en het overige deel in de context van een opgraving!

Onderzoekspotentie: Voor het hout kunnen houtsoortbepaling, bewerkingsporen, dendrochronologisch onderzoek en C-14 datering inzicht bieden in de bouwwijze van de woonstalboerderij (constructie, houtsoort, herkomst). Dendrochronologisch onderzoek van de *pinus sylvestris* kan een belangrijke bijdrage leveren aan het ontwikkelen van een referentiekalender voor de kustregio.

Het aardewerk levert een verfijning op van de chronologische indeling in het West-Nederlandse kustgebied; het geeft inzicht in het afvalbeleid en door chemische analyse van de aankeksels kan men nagaan waar het aardewerk voor gebruikt is. De glasvondsten verfijnen de typologie en herkomstbepaling.

Een kleine terugblik naar de AWN-opgraving in de vorige eeuw.

In 1987 en 1989 werd er bij de boerderij Klein Fernée - eveneens aan de Postweg - ten oosten van Poortvliet reeds onderzoek gedaan door de AWN, waarbij een 2e eeuwse bewoning uit de Romeinse tijd werd aange troffen. De vindplaats was al bekend sinds de ruilverkaveling in de 50' er jaren. In de werkput van 30 x 5 m werd een nw-zo lopende rij eikenhouten palen blootgelegd die wees op een huisplattegrond. De palen waren aan de bovenzijde verkoold, een teken dat het huis was afgebrand. In de zijkan ten van de watergang direct naast de werkput werd veel aardewerk uit de

Albert Holland (AWN).

Foto: Niek Beeke.

Romeinse tijd gevonden. Bij het graven van deze watergang is er helaas een groot deel van de huisplattegrond verdwenen. De mooiste vondst die we toen deden was een ovaalvormige gemme van kornalijn met de afbeelding van een bok die een zuil omstoot. Vanuit de AWN zou het interessant zijn om het materiaal uit de bovenstaande opgravingen nog eens onder de loep te nemen en een brug te slaan naar de huidige opgraving in hetzelfde gebied.

Aan het werk tijdens de schervenavonden. Foto: Alex Groosman.

NIEUWERKERKE

Vervolgens vertelde Albert Holland (AWN) uitgebreid over zijn onderzoek naar de resten van de voormalige ambachtsheerlijkheid Nieuwerkerke bij Arnhem. U heeft daar in voorgaande Zuidwesterheem's al veel over kunnen lezen. Inmiddels zijn een aantal AWN'ers tweemaal per maand op maandagavond bezig de vondsten te determineren, te wegen, in een Excel bestand te zetten en waar mogelijk te restaureren met het oog op een eventuele tentoonstelling in het museum van Arnhem.

Foto: Alex Groosman.

SINT-KRUIS

Voorzitter Alex Groosman (AWN) en Hans Jongepier (Erfgoed Zeeland) deden uitgebreid verslag van de vuursteenvondsten op een mesolithische vindplaats bij Sint-Kruis. Er is deze zomer drie dagen gezocht met 27 deelnemers in wisselende samenstelling, wat ongeveer 120 vondsten opleverde. Het meeste materiaal is afkomstig uit Zuid België.

Foto: Alex Groosman.

Foto's: Niek Beeke

BURGERWETENSCHAP OF CITIZEN SCIENCE

Na de lunchpauze hield Eva Kaptijn (Erfgoed Gelderland) een boeiende voordracht over de kracht van burgerwetenschap en de mogelijkheden binnen de archeologie.

In het project 'Erfgoed Gezocht', een samenwerking tussen de Universiteit Leiden en Erfgoed Gelderland, kan iedereen meespelen naar archeologische resten, heel simpel, vanaf de eigen pc! Men noemt dit citizen science of burgerwetenschap.

De afgelopen jaren is de hoogte van Nederland zeer gedetailleerd in kaart gebracht m.b.v. LIDAR (light detection and ranging) die het mogelijk maakt om door de vegetatie heen te kijken, waardoor veel verborgen archeologie zichtbaar wordt. Dit is een geweldige kans voor archeologen, maar het betekent ook heel veel werk en daarom besloot Erfgoed Gelderland als proefproject de hulp in te roepen van het publiek.

Op de website van Erfgoed Gezocht werden hoogtekaarten getoond waarop iedereen kon speuren naar archeologische resten, zoals grafheuvels, Celtic fields of houtskoolmeilers. Het proefproject was de Veluwe, ong. 2000 km². De resultaten waren verbluffend: in 5 maanden tijd onderzochten ong. 2000 mensen zo'n 350.000 detailkaarten. Er zijn honderden potentiële 'nieuwe' grafheuvels ontdekt en het aantal Celtic fields is waarschijnlijk verdubbeld.

*Eva Kaptijn (Erfgoed Gelderland).
Foto: Niek Beeke.*

De 2e fase bestond uit veldonderzoek om de resultaten van het digitale speurwerk te controleren. Samen met archeologen gingen de deelnemers op pad om d.m.v. grondboringen na te gaan of de 'bult' op de hoogtekaart werkelijk een grafheuvel was. Door het publiek bij het onderzoek te betrekken ontstaat er een breed draagvlak. Het enthousiasme en de resultaten overstegen alle verwachtingen. Iedereen kan meedoen, jong en oud, amateur-archeologen en computerliefhebbers. De nieuw ontdekte resten

worden ook gebruikt als ‘leervoorbeelden’ voor de computer. Hoe meer voorbeelden, hoe betrouwbaarder het zelfstandig herkennen van de fenomenen.

GEOPARK. PLATFORM VERDRONKEN DORPEN.

(Verslag Hans Jongepier)

Als eerste lichtte Nathalie de Visser (Prov. Zeeland) het onlangs opgerichte Platform Verdronken Dorpen toe.

Foto: Niek Beeke.

Over de verdronken dorpen zijn inmiddels 3 rapporten verschenen: één over de verdronken dorpen in Zeeland, één over die in het westelijk deel van Noord-Brabant en één over de Scheldedelta op Belgisch grondgebied. Nathalie gaf aan wat de definitie van een verdronken dorp is, waar deze zijn gelegen en wat er nog van overgebleven is. Er is een overzichtskaart gemaakt waar deze dorpen liggen, met de namen erbij vermeld. Nathalie bracht ook enkele onderzoeken van de laatste jaren ter sprake; het betrof Aendijcke, Reimerswaal, Oud-Rilland en Tolsende. De resten van Tolsende zijn in 2020 met GPS vastgelegd.

De doelen van het platform zijn:

- 1: Het samenbrengen van initiatieven en het gezamenlijk ontwikkelen van een marketings- en belevingsstrategie.
- 2: Het formuleren van een wetenschappelijke onderzoeksagenda rond het cultuurhistorische thema verdronken dorpen in de context van de ontstaansgeschiedenis en natuurlijke processen.

Hans Jongepier toonde foto's van recente onderzoeken in verdronken dorpen, die door EZ in samenwerking met de AWN zijn uitgevoerd. Hij ging in zijn presentatie in op archeologische onderzoeken in het Verdronken Land van Saeftinghe in de Westerschelde en in het Verdronken Land van Zuid-Beveland.

In Saeftinghe zijn in de loop van meer dan tien jaar bakstenen restanten van mogelijk een vuurbaken en van een

*Een door Hans getoond recent overzicht van verdrinken dorpen.
Foto: Niek Beeke.*

laat-middeleeuws huis met bijbehorend keldertje bloot gespoeld. Het vuurbaken dateert uit de 14e eeuw. Door erosie is dit fenomeen inmiddels geheel verdwenen en van het huis zijn grote stukken verspoeld. Mogelijk behoren deze structuren tot het verdrinken stadje Saeftinghe.

Op de slikken van Rilland zijn in 2018 en 2019 de resten van het verdrinken Oud-Rilland verder onderzocht, nadat daar sinds 2003 uitvoerige waarnemingen en opmetingen zijn gedaan door de AWN. De kern van dit laat-middeleeuwse dorp ligt ver-

moedelijk in de vaargeul, die daar dicht langs de slikken loopt, maar op de slikken zijn nog veel archeologische resten en sporen aanwezig, die tot de periferie van het dorp kunnen worden gerekend. In het oog springende fenomenen waren verhoogde woonplaatsen (bakstenen fundamenteën op kleiïge verhogingen), een dijk, een houten structuur, akkers, sloten, een weg, visweren en sporen van veenwinning. Booronderzoek wees uit dat de periferie van het dorp niet op kreekruggen is gelegen, maar op een vlakte van getij-afzettingen. Direct onder het

aanwezige veenpakket bevindt zich echter wel een stevig zandlichaam, dat aan het einde van de laatste ijstijd door de wind is gevormd. Na de aanleg van 8 strekdammen in 2020 is het gebied snel opgeslibd en is er van de resten niet veel meer te zien.

In de zomer van 2020 heeft EZ met vrijwilligers van de AWN de archeologische resten van het in 1530 en 1532 verdrongen dorpje Tolsende met GPS vastgelegd. Dit dorp ligt op de slikken van het Verdrongen Land van Zuid-Beveland, ten z.o. van Yerseke. De resten bestaan voornamelijk uit bakstenen funderingsresten van huizen en van de kerk, die zich aan de westzijde van het dorp bevond. De ondergrond is middels 24 boringen in

kaart gebracht. Ook in dit geval was het dorp niet op kreekruggen aangelegd, maar op een vlakte van getijafzettingen.

DYNAMISCHE DELTA

Na de pauze belichtte Alex Müller (ADC Archeo Projecten, Amersfoort) de 'Dynamische Delta', een synthese van het onderzoek naar de archeologische bewoningsgeschiedenis en landschapsontwikkeling van de provincie Zeeland en het Zeeuwse kleigebied. Aansluitend overhandigde Leonard de Wit (regiohoofd Midden-Zuid van het RCE) de onderzoekssynthese aan gedeputeerde Harry van der Maas.

Harry van der Maas (l) en Leonard de Wit. Foto's: Niek Beeke.

Dan was er nog een verrassing voor drs. Robert van Dierendonck die jarenlang (21 jaar!) ‘de ZAAD’, zoals het toen nog heette, had georganiseerd. Zijn afscheid bij Erfgoed Zeeland werd door corona steeds uitgesteld en nu was het een mooie gelegenheid om hem te bedanken voor zijn inzet. Nathalie en Hans hebben Robert flink in het zonnetje gezet en namens de AWN overhandigden Alex en Ariane hem als blijk van waardering voor zijn grote inzet een mooie bos bloemen.

Met een hapje en een drankje werd deze Zeeuwse Archeologiedag afgesloten.

Leida Goldschmitz.

Fort Rammekens, een Habsburgse vesting aan de Schelde

475 Jaar na de bouw van het fort in 1547, vond op 25 november de presentatie plaats van een nieuw boek over Fort Rammekens.

Veertig jaar geleden (1983) heeft de Afdeling Zeeland van de AWN, op verzoek van Staatsbosbeheer, op de binnenplaats van het fort diepgravend (soms letterlijk) onderzoek gedaan naar de vroegste bouwperiode. Een vast aantal enthousiaste AWN'ers kwam wekelijks op zaterdag naar het fort om - onder meer - de diepe kelders van de woningen uit te graven.

Een deel van de vele vondsten is ook nu nog te zien op de tentoonstelling in de kazematten en in het muZEEum in Vlissingen.

Het oudste zeefort van West-Europa werd door de Spanjaarden bezet in de Tachtigjarige Oorlog; vanaf 1810 was het in Franse handen en werden de kazematten gebouwd en tijdens WO II voegden de Duitsers Rammekens toe aan de kustverdedigingslinie (Atlantikwall).

In de jaren 2011-2013 onderging het fort een uitgebreide consolidatie. De onderzoeksgegevens hiervan zijn met de verschijning van dit boek publiekstoegankelijk geworden. Nu is het fort een toeristische attractie, een monument van geschiedenis, kunst en natuur.

Tijdens de bijeenkomst op de binnenplaats, waarbij ook enkele AWN'ers aanwezig waren die er in 1983 hadden gegraven, werd het eerste exemplaar van het boek overhandigd aan de Vlissingse wethouder Sal Cracau. Vervolgens kregen een aantal auteurs anderhalve minuut om iets over hun bijdrage te vertellen. Na een hapje en een drankje konden de aanwezigen de tentoonstelling in de kazematten bekijken en over de vestingmuur wandelen, die een prachtig uitzicht biedt over de Westerschelde in verschillende richtingen. Aan het boek hebben twee AWN'ers een steentje bijgedragen. Bas Chamuleau is één van de auteurs.

Leida Goldschmitz.

Makersmerken op Middelburgse muntgewichten

INLEIDING

Dat de belangstelling voor ons verleden, en in het verlengde daarvan voor vondsten uit de bodem nog steeds toeneemt, blijkt uit de groeiende reeks publicaties over archeologische onderwerpen. Deze toegenomen interesse wordt deels gevoed door grote infrastructurele werken in de historische stadscentra. Hierdoor ontstaan vaak vele metersdiepe bouwputten, bijvoorbeeld voor de aanleg van metrolijnen en parkeergarages. Al deze ingrepen vernietigen een deel van onze geschiedenis dat in de bodem als een archief ligt opgeslagen en nog steeds te vaak ongezien naar de stort verdwijnt. Gelukkig kan steeds vaker – ook in Zeeland – door overleg tussen de diverse overheden, projectontwikkelaars en archeologen, voorafgaand aan een bouwproject bouwhistorisch en/of archeologisch onderzoek worden gedaan. Bij het onderzoek naar kleinmetaal in de vaak modderige zwarte grond is de metaaldetector een onmisbaar instrument. Vooral particuliere zoekers kunnen bogen op een decennialange ervaring met dit apparaat en hebben dikwijls collecties bodemvondsten aangelegd. Uit deze collecties is een groot deel van het materiaal afkomstig dat bij mijn

onderzoek naar muntgewichten is gebruikt.

Een muntgewicht is een messing of loden blokje bedoeld om gouden en zilveren munten op hun juiste massa te kunnen controleren. Op de voorzijde werd een schematische afbeelding van de betreffende munt aangebracht en op de keerzijde het merk van de maker. De gewichten werden met een eenvoudig balansje in houten doosjes opgeborgen.

Vanaf de late Middeleeuwen tot ver in de 18e eeuw zijn muntgewichten, vervaardigd uit messing of lood, in het handelsverkeer gebruikt. Het in gebruik raken van de specifieke munt is de voornaamste reden dat vele duizenden muntgewichten zijn weggegooid en in de bodem terecht kwamen. Ik zal mij in dit artikel beperken tot die producten waarvan vast staat dat ze in Middelburg vervaardigd zijn en het Zeeuwse wapen of de Middelburgse burcht als merk voeren. Voor het eerst is nu een groot aantal muntgewichten met elkaar vergeleken; het blijkt dat drie Middelburgse muntgewichtmakers van dezelfde voorzijdestempels gebruik maakten. Dit feit was nog niet eerder aangetoond. Tevens zijn alle bekende Zeeuwse muntgewichtdozen geïnventariseerd.

Tot nu toe is er vrij weinig over Middelburgse muntgewichtmakers gepubliceerd. In 1916 verscheen in het *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde* een artikel van Marie de Man met als titel *Een doosje met*

Zeeuwsch goudgewicht. ¹⁾ In dit artikel werd een eerste aanzet gegeven voor identificatie van de initialen die zij aantrof op de diverse gewichten. Ook in 1918 en 1929 schreef zij over dit onderwerp in dit jaarboek hierover. In 1916 werden door haar tien verschillende merken en/of jaartallen van zeven verschillende Middelburgse makers gepubliceerd. ²⁾

We noemen steeds zeven makers omdat niet zeker is of achter de merken ID en IGD dezelfde maker schuil gaat, maar voorlopig gaan we uit van een vader en zoon. Het overzicht van De Man kan inmiddels aangevuld worden tot circa 24 varianten van deze merken. Ter verduidelijking en om meer mogelijkheden te geven voor identificatie wanneer het bodemvondsten betreft, worden in dit overzicht alle mij bekende varianten getekend afgebeeld. Naast merken met initialen en jaartallen, komen er diverse messing en loden muntgewichten voor met alleen instempelingen van de burcht of het Zeeuwse wapen. Ook deze zijn afgebeeld wanneer duidelijk is dat het hier om een Middelburgs merk gaat. Deze merken lijken nog het meest op die welke werden afgeslagen in de muntbalansschaaltjes. Zo is het driehoekige schaalte in de doos van Maerten du Mont uit 1622, die

bewaard wordt in Goes, gemerkt met de burcht en het ronde schaalte met het Zeeuwse wapen (afb. 1). Hoewel losse schaaltes ook wel als bodemvondst worden aangetroffen is mij geen exemplaar bekend met één van de genoemde merken.

MIDDELBURG

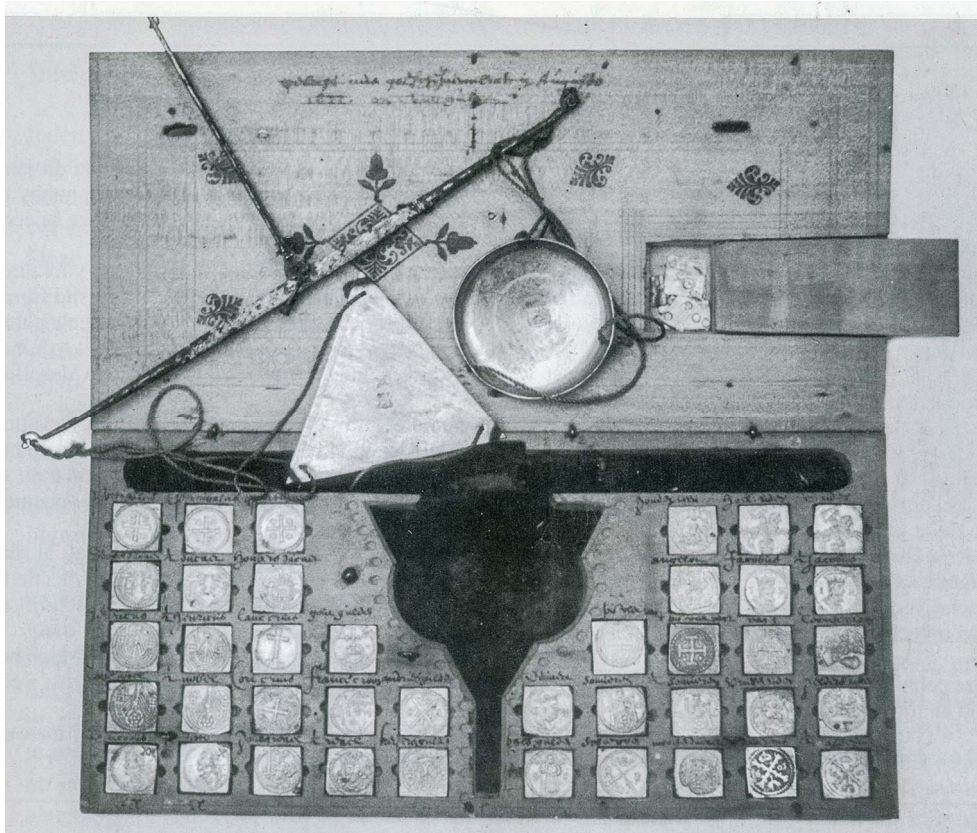
De Middelburgse productie neemt ten opzichte van die van Antwerpen en Amsterdam een bescheiden plaats in. Slechts zeven verschillende namen van makers zijn op dit moment bekend. Zowel van Antwerpen als van Amsterdam zijn dat er ca. vijfenzeventig. ³⁾ De Middelburgse productieperiode beslaat circa honderd jaar, van 1587 tot omstreeks 1680, waarbij moet worden opgemerkt dat het merendeel van de gewichten omstreeks 1600 is vervaardigd. De aanvang van de productie hangt samen met de Val van Antwerpen in 1585. Van de Middelburgse muntgewichtmakers zijn voor zover nu bekend, slechts dertien muntgewichtdozen bewaard gebleven. De oudste doos, van Maerten du Mont, is gedateerd 1596. ⁴⁾ De overige dozen dateren - op één na - uit de 17e eeuw; hiervan is het merendeel museaal bezit. Voor uitbreiding van onze kennis betreffende omvang en

¹⁾ Marie de Man, 1855-1944, was vanaf 1889 tot 1933 conservatrice van het Numismatisch Kabinet van het Zeeuws Genootschap.

²⁾ Jaarboek voor Munt en Penningkunde (JMP) 1916, pp. 98-125.

³⁾ Zie het overzicht voor Antwerpse makers bij D.A. Wittop Koning en G.M.M. Houben in *2000 Jaar gewichten in de Nederlanden*; voor Amsterdam: Pol 1990.

⁴⁾ Collectie American Numismatic Society, New York.

Afb. 1. Groot formaat muntgewichtdoos (40 vakjes) van Maerten du Mont, gestempeld 1622. Balansschaaltjes gemerkt met burcht Middelburg en het Zeeuwse wapen. De tekst in het deksel vermeldt dat de doos is aangekocht in 1622 door de armkamer van Goes voor vier gulden. Collectie Stichting Maatschappelijke Belangen, Goes. Foto: H. Hendrikse.

verspreiding van de Middelburgse gewichten zijn we dus vrijwel uitsluitend aangewezen op vondsten uit de bodem.

LODEN EN ZILVEREN MUNTGEWICHTEN

Behalve de gewone messing muntgewichten is er de laatste jaren een aantal loden muntgewichten ontdekt. Het betreft in alle gevallen bodemvondsten. Ze zijn uitsluitend vervaardigd voor het wegen van zilveren munten,

dit in tegenstelling tot de ook recent ontdekte middeleeuwse loden muntgewichten die voornamelijk bestemd waren voor het wegen van hele en

halve gouden nobels. In Middelburg zijn deze loden muntgewichten rond, in tegenstelling tot de messing muntgewichten die steeds vierkant zijn.

Afb. 2a en 2b (voorzijde, achterzijde) Links: loden muntgewicht, ½ Bourgondische Rijksdaalder, Nederlanden, Merk van Marten Goetbloet, 1606. Diameter 2 cm. Rechts: loden muntgewicht, 2 Real, Spanje. Merk Isaack Deelen, hoorn, zonder jaartal. Diameter 1,6 cm. Particuliere collectie. Foto: R.J. Holtman.

Ook de middeleeuwse loden muntgewichten zijn in de regel vierkant. Zowel van Matthijs Molckman, Marten Goetbloet als van Isaack Deelen zijn enkele loden gewichten bekend, met als jaartal respectievelijk 1605 en 1606, terwijl die van I. Deelen ongedateerd zijn. Opmerkelijk is dat al deze muntgewichten vervaardigd zijn ná 1600 (afb. 2).

Van Maerten du Mont zijn twee muntgewichten in zilver bekend met het jaartal 1601. Waarom deze gewichten in zilver zijn uitgevoerd is onbekend. Het jaartal 1601 komt bij de muntgewichten in messing hoogst zelden voor.

DE MIDDELBURGSE PRODUCTIE

MATTHIJS MOLCKMAN

Naam: Matthijs Molckman, woonde in Middelburg op de Burgh, in het huis Jherusalem. Geboren: onbekend. Gehuwd: Hester Bollaert. Overleden: vóór 1 jan. 1618. Muntgewichtjaartalen: zonder jaartal, 1587, 1589 over 1587, 1590, 1593, 1605.

Functies: overdeken van het gilde van de Balanskinderen. Goudsmid en lid van het gilde van Goud- en zilversmeden ⁵⁾.

De eerste muntgewichtmaker in Middelburg was Matthijs Molckman. In

⁵⁾ Zilverwerk aan de stad geleverd in 1607, 1609, 1612, 1613. Verguld zilveren drinkschaal op voet, Rijksmuseum Amsterdam, cat. 1952, afb. 64 (1595?); De Bree 1978, p. 131.

tegenstelling tot de latere makers die allen uit de Zuidelijke Nederlanden afkomstig waren, was Molckman een Middelburger van geboorte. Zijn vader wordt in 1564 genoemd als 'baljuw van de wateren' ⁶⁾. Matthijs verwierf bekendheid als goud- en zilversmid. Daarnaast bekleedde hij, evenals zijn vader, overheidsfuncties zoals raad, schepen en thesaurier van de stad Middelburg en was hij overdeken van het gilde van de Balanskinderen. ⁷⁾ De toeschrijving van de initialen MM aan Molckman is van Marie de Man. Omdat er geen gegevens in het archief over Molckman als muntgewichtmaker te vinden zijn, blijft deze toeschrijving nog enigszins hypothetisch. De eerste gedateerde gewichten van M. Molckman dateren uit 1587. Dit zijn tevens de oudste gedateerde muntgewichten in de Noordelijke Nederlanden. (afb. 3).

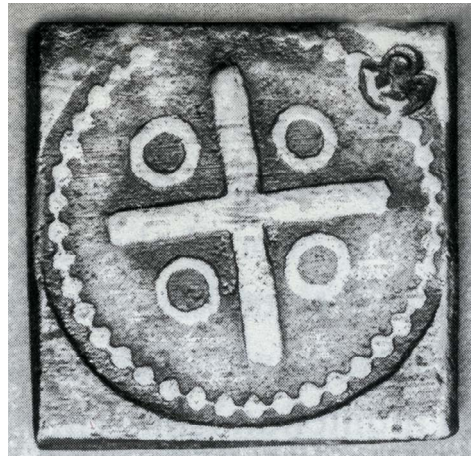
Afb. 3. Merk M. Molckman 1587.
Diameter 1,5 cm.

⁶⁾ GA Middelburg, oud archief, naamlijst 1217-1581.

⁷⁾ De Bree 1978, p. 131; Kesteloo 1891.

Afb. 4. Merk M. Molckman, 89 over 87. Diameter 1,5 cm.

Afb. 6. Merk hoorn op Cruzado, Portugal. Particuliere collectie. Foto: R.J. Holtman.

Afb. 5. Merk M. Molckman 1590, 1593, 1605. Diameter 1,5 cm.

Het volgende jaartal is 1589. Het betreft een stempel met het jaartal 1587 waarbij de zeven is veranderd in een negen. (afb. 4). In 1590 en 1593 vervaardigt Molckman een nieuw stempel, evenals in 1605. (afb. 5) Bij dit laatste jaartal is een hoorn opgenomen in het merk. Opvallend is dat vrijwel alle gewichten van 1587 en 1589 aan

de voorzijde rechtsboven een instempeling (*klop* genoemd) hebben met het merk *hoorn* (afb. 6). Incidenteel zijn ook de gewichten uit 1590 en 1593 gestempeld met dit merk. De reden hiervan weten we niet. Mogelijk zijn deze merken bedoeld als ijk- of herijkmerk. Van Molckman is één gewicht bekend zonder jaartal (afb. 7).

Afb. 7. Merk M. Molckman, zonder jaartal. Diameter 1,5 cm.

Waar dit precies in de serie thuis hoort is niet met zekerheid vast te stellen maar gezien het type lijkt 1586 het meest aannemelijk. Een andere mogelijkheid is een tijdstip tussen 1590 en 1593. Hoewel op grond van deze jaarreeksen te verwachten valt dat de productie van Molckman vrij omvangrijk was, is er voor zover bekend geen enkele complete muntgewichtdoos van hem bewaard gebleven. Aangezien vrijwel alle in particuliere of museumcollecties bewaarde muntgewichtdozen inmiddels wel geïnventariseerd zijn, is de kans klein dat er in de komende jaren nog een ontdekt wordt. Voor nieuwe informatie zijn we dus vooral op bodemvondsten aangewezen.

Het was overigens niet gebruikelijk dat een goud- en zilversmid ook als muntgewichtmaker optrad. Dit zal

ongetwijfeld te maken hebben met de komst van handelaren uit Antwerpen naar Middelburg, na de afsluiting van de Schelde in 1585 en met het gegeven dat de edelsmeden veel met gouden en zilveren munten in aanraking kwamen. Ook de nieuwe muntordonnantie van landvoogd Leicester, daterend van 4 aug. 1586, waarin onder meer nieuwe munttypen waren opgenomen, zal aan de vraag naar nieuwe muntgewichten bijgedragen hebben. Opmerkelijk is het Zeeuwse wapen op de muntgewichten van M. Molckman. Dit vindt navolging bij vrijwel alle Middelburgse makers.⁸⁾ Het gebruik van het Zeeuwse wapen is ongewoon omdat het traditie was om niet het statenwapen, maar het stadsmerk af te beelden met de initialen van de maker en eventueel het jaartal van vervaardiging. Zo werd in Antwerpen altijd het beeldmerk *hand* afgebeeld. Het Middelburgse stadsmerk *burcht* wordt boven het Zeeuwse wapen geplaatst, geflankeerd door - in de 16e eeuw - de laatste twee cijfers van het jaartal. De reden om het Zeeuwse wapen te gebruiken is mogelijk te zoeken in het feit dat Zeeland zijn onafhankelijkheid wilde demonstreren tegenover de overige gewesten. De Zeeuwse Munt, begonnen in 1580 met het vervaardigen van munten, deed dit de eerste jaren met de beeldenaar en de titulatuur van de landvoogd Philips II, dit uiteraard om de acceptatie van deze munten te vergemakkelijken.

⁸⁾ Behalve I.G. Deelen; deze maker vervaardigt in zijn serie een merk met de Middelburgse burcht en 1598 of 1599.

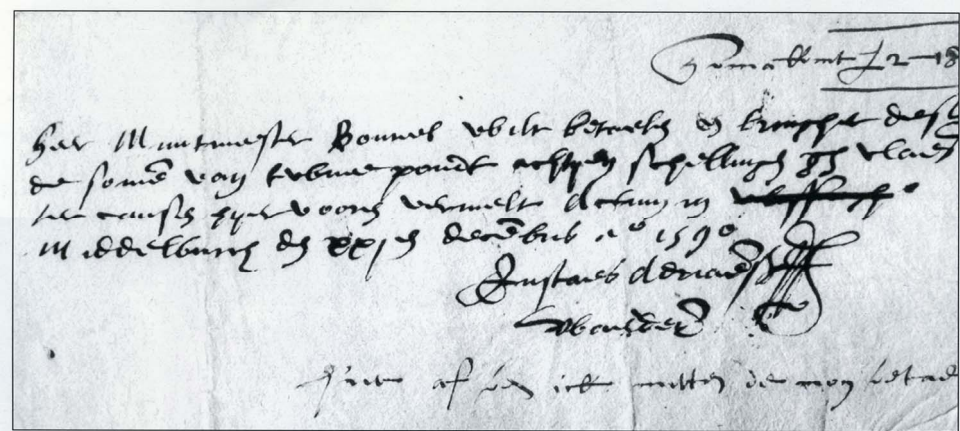
Pas vanaf 1583 verschijnen de eerste 'echte' Zeeuwse munten met het Zeeuwse wapen.

Het lijkt logisch dat diverse voor- en keerzijdestempels voor zijn muntgewichten door de goud- en zilversmid Molckman zelf zijn vervaardigd. Hoewel het laatste stempel dateert van 1605 heeft Molckman zeker muntgewichten vervaardigd tot 1611, aangezien dit jaartal nog staat op de voorzijde van de Schotse *sword and sceptre*. In 1613 wordt Molckman vermeld als publiek wisselaar waartoe hij samen met Marcus de la Palma, eveneens een geldwisselaar, was be-

noemd ⁹⁾. In 1618 overlijdt Molckman.

Zoals al eerder opgemerkt, is van Molckman geen enkele volledige muntgewichtdoos bewaard gebleven. In de collectie van het Historisches Museum in Bern, Zwitserland, bevindt zich een samengestelde doos met muntgewichten van Molckman, Du Mont en Goetbloet.

⁹⁾ JMP 1916, p. 115.

Handwritten receipt in Dutch, dated December 21, 1590. The text is written in a cursive script and includes a signature. The text reads: "Heer Muntmeester Boureel wilt betaelen aen brengher deser de somme van twee pont achtyen schellingen grooten vlaems ter causen hyer vooren vermeld actum in Middelburch den 21 decembris anno 1590. Justaes Adriaensen, Wardin hier af ben ick Maerten du Mon betaelt."

Afb. 8. Rekening muntmeester, RAZ. Handtekening Maerten du Mont. Rekenkamer C, Zeeuws Archief. Muntmeester Jacob Boreel 1585-1601, acquitten: 11351 behorende bij de 1e rekening 1585-1591, met handtekening van Maerten du Mont (vertaling tekst: mw. D. de Koning - Kastelijn (†), foto: H. Hendrikse: Heer Muntmeester Boureel wilt betaelen aen brengher deser de somme van twee pont achtyen schellingen grooten vlaems ter causen hyer vooren vermeld actum in Middelburch den 21 decembris anno 1590, Justaes Adriaensen, Wardin hier af ben ick Maerten du Mon betaelt.

Afb. 9. Merk M. du Mont 1595.
Diameter 1,5 cm.

MAERTEN DU MONT

Naam: Maerten du Mont. Afkomstig uit Antwerpen; werd op 11 november 1586 poorter van Middelburg. Geboren: onbekend. Gehuwd: te Middelburg op 25-04-1604, als weduwnaar, met Mayke Bernaerts. Overleden: onbekend. Muntgewichtjaartallen: 1595, 1597, 1598, 1599, 1601, 1615, 1622. Functies: balans- en ijkmeester van Middelburg van 1594 - 1608. Balansmeester aan de Zeeuwse Munt van 1587-1603 (afb. 8).

De Antwerpenaar Maerten du Mont wordt in 1586 poorter van Middelburg. Waarschijnlijk was hij de zoon van MdM uit Antwerpen, van wie ook muntgewichten bekend zijn.¹⁰⁾ Op 9 februari 1587 wordt Maerten vermeld als balansmeester van de Munt van Zeeland.¹¹⁾ In 1594 komt

¹⁰⁾ Wittop Koning en Houben 1980 en Pol 1990.

¹¹⁾ Zeeuws Archief, Middelburg, Rekenkamer C, rek.nr. 11350/11351.

zijn naam voor als *vrij geworden broeder* van het Smidsgilde.¹²⁾ Tot 1608 oefent hij tevens de functie van ijk- en balansmeester van Middelburg uit. Hoewel hij in 1586 al poorter van Middelburg is, dateren zijn eerste muntgewichten pas uit 1595, dus nadat hij in 1594 bij het Smidsgilde is vermeld. Er is een samenwerkingsverband tussen Molckman en Du Mont geconstateerd. Dit blijkt namelijk bij het vergelijken van de muntgewichten van deze makers: een aantal van de voorzijdestempels - dus met de muntafbeelding - komen met elkaar overeen. De overeenkomsten beslaan de gehele productieperiode van Du Mont tot 1615. Bij zijn laatste bekende slagjaar, 1622, is incidenteel een overeenkomst waar te nemen. Ook is deze stempeluitwisseling op te merken bij muntgewichten van I.G. Deelen. Tot nu toe is dit niet vast te stellen bij de gewichten van M. Goetbloet, hoewel Maerten du Mont van 6 dec. 1602 tot 8 april 1603 samen met hem als balansmaker voor de Zeeuwse Munt werkt.¹³⁾ Het merk uit 1595 - zijn eerste jaartal - is sterk beïnvloed door dat van Molckman. Zo is de letter D nauwelijks zichtbaar opgenomen in de golven van het wapenschild. Het lijkt erop dat Du Mont bij de gebruiker de indruk wilde wekken dat hij een product van Molckman in handen had. (afb. 9). Ook Marie de Man werd er door in de war gebracht. Zij beschreef

¹²⁾ De Man 1916, p. 113.

¹³⁾ Zeeuws Archief, Middelburg, Rekenkamer C, rek.nr. 11380/11381.

abusievelijk een gewicht van Maerten du Mont uit 1595 als van Matthijs Molckman.¹⁴) Bij de jaartallen 1597, 1598, 1599 en 1601 wordt de D onder het wapenschild geplaatst. (afb. 10). In 1615 en 1622 vervaardigt Du Mont een geheel nieuw merk (afb. 11). Net als bij Molckman is bij een aantal van zijn vroege muntgewichten, bijvoorbeeld 1595, aan de voorzijde een hoorntje ingeslagen. Ook hier moeten we van een ijkmerk uitgaan.

Van Du Mont zijn vijf muntgewichtdozen bewaard gebleven, gedateerd 1596, 1599, 1620, 1622 en 1623. De doos van 1596 is - zoals al eerder opgemerkt - tevens de oudste gedateerde Zeeuwse doos. Deze bevindt zich in de collectie van de American Numismatic Society in New York. De muntgewichtdoos gedateerd 1622 wordt bewaard bij de Stichting Maatschappelijke Belangen in Goes. Van deze schitterende doos is tevens bekend dat hij in 1622 voor vier gulden is aangekocht op de jaarmarkt in Goes. (afb. 1)¹⁵). De dozen uit 1599 (afb. 12) en 1620 (afb. 13) bevinden zich in een particuliere collectie.

Afb. 10. Merk M. du Mont 1597, 1598, 1599, 1601. Diameter 1,5 cm.

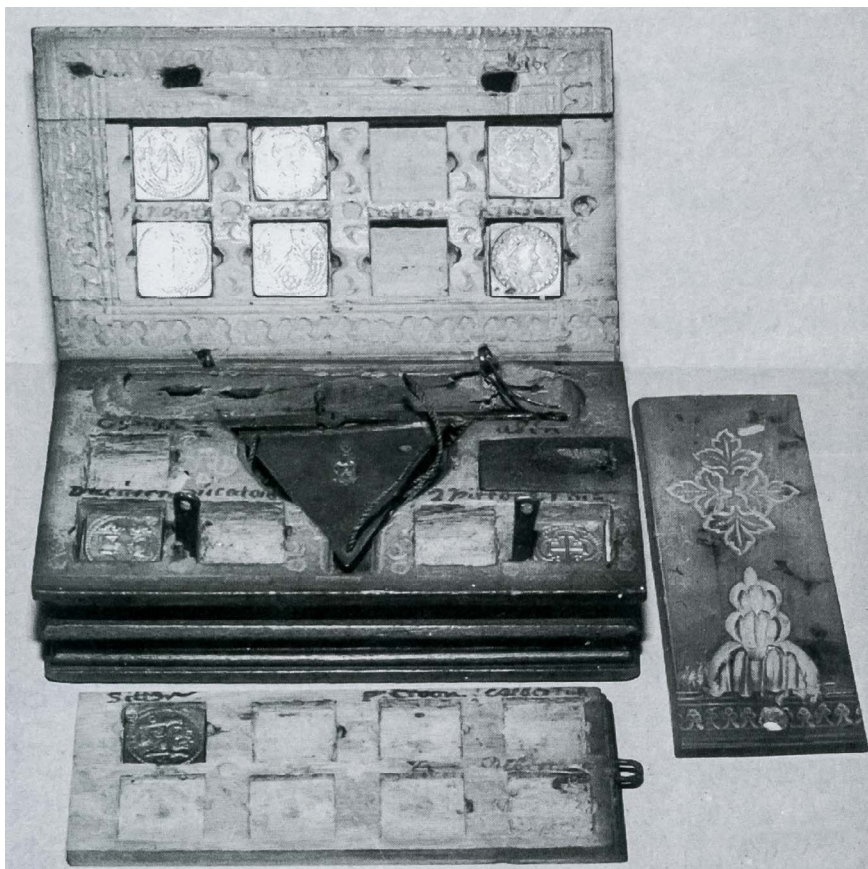
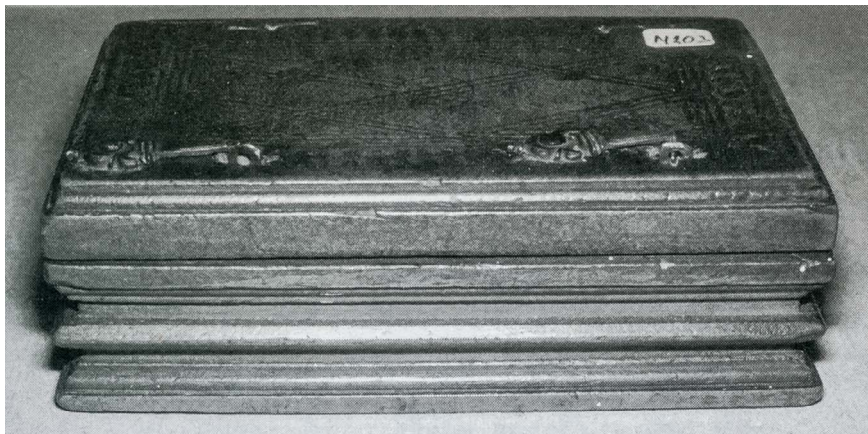

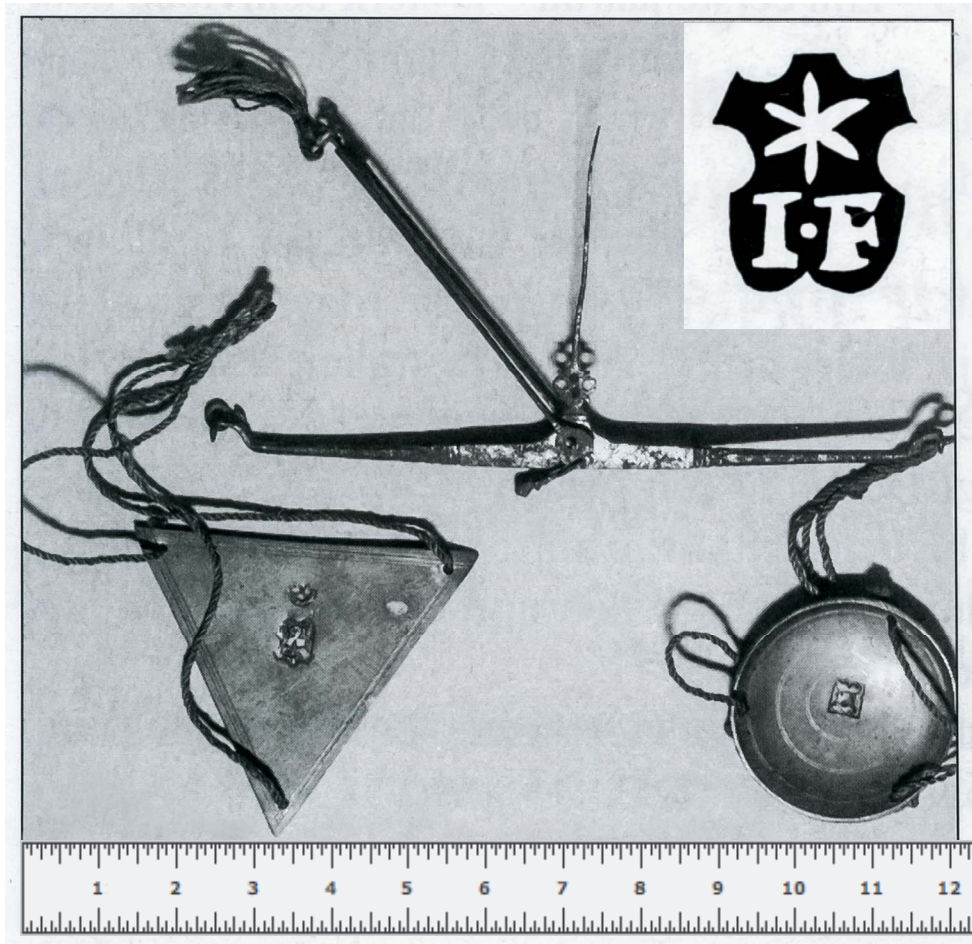
Afb. 11. Merk M. du Mont 1615, 1622. Diameter 1,5 cm.

Afb. 12a en 12b. Zeer klein formaat muntgewichtdoos (8+5+8 vakjes, 119x70x39 mm) van Maerten du Mont, niet gedateerd; de muntgewichten voorzien van het jaartal (15)99. Het deksel is met twee haakjes gesloten. Schrijnwerkersmerk: gekroonde rijksappel met PB (Keulse herkomst). Foto's: R.J. Holtman.

¹⁴) De Man, 1916, p. 104.

¹⁵) De Man, 1916, p. 99.

Afb. 12 c.

Afb. 12 d.

Afb. 12c t/m 12f. IJzeren evenaar, de driehoekige schaal voorzien van het makersmerk *I·F in schild, en een hoorn in krappe omlijsting. Zowel de driehoekige als de ronde schaal zijn gemerkt met de burcht van Middelburg; op de driehoekige schaal omgekeerd over het makersmerk heen.

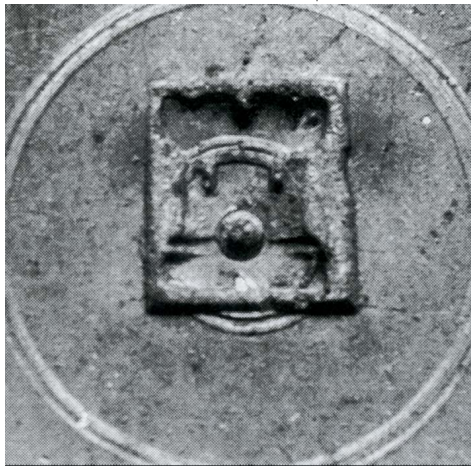
Afb. 12g en 12h. Muntgewichten voor een Excelente en een Escudo, op de voorzijde voorzien van een klopp 'hoorn', op de achterzijde gemerkt (15)99 MDM. Particuliere collectie. Foto's pag. 28 en 29: R.J. Holtman.

Afb. 12 e.

 Afb. 12 f.

Afb. 12g
voorzijde

Afb. 12g
keerzijde

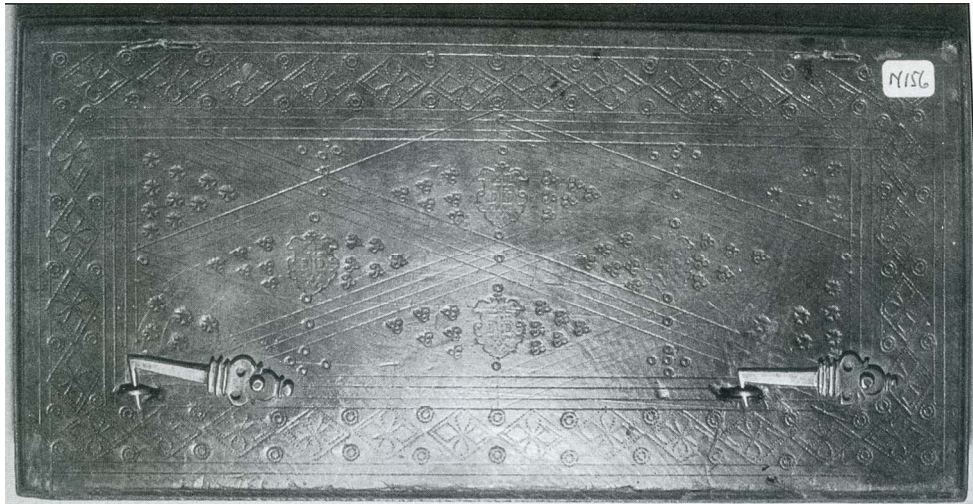

Afb. 12h
voorzijde

Afb. 12h
keerzijde

◁ Afb. 13a en 13b.

△ Afb. 13c

Afb. 13a + 13b. Middelgroot formaat muntgewichtdoos (28 vakjes, 217x109x32 mm) van Maerten du Mont, gestempeld 1620. Het deksel is met twee haakjes gesloten. De muntgewichten zijn gemerkt MDM 1615.

Afb. 13c. Op het deksel vier maal het schrijnwerkersmerk DD.

Afb. 13d. De driehoekige schaal is gemerkt met een rijksappel en II; hierover is een hoorn in krappe omlijsting geslagen. Particuliere collectie.

Foto's pag. 30 en 31: R.J. Holtman.

◁ Afb. 13d

Afb. 14a. Merk S D M, 1615.
Diameter 1,5 cm.

Afb. 14b

Afb. 14c

S D M

Naam: S. d. M. (geen verdere gegevens bekend). Muntgewichtjaartal: 1615.

Van deze maker is behalve het productiejaartal 1615 en de vermelding bij Marie de Man geen enkel gegeven bekend. Afgaande op de initialen zou het hier om een zoon van Maerten du Mont kunnen gaan. Van deze S. d. M. is een enkel los muntgewicht bekend en geen muntgewichtdoos. Tussen de cijfers van het jaartal is het merk *hoorn* geplaatst (afb 14).

Deze hoorn komt sterk overeen met het model hoorn dat op de muntgewichten van Molckman en Du Mont geslagen is.

Afb. 14b en 14c. Twee muntgewichten: links voor een Provinciale Ridder (ingeslagen V = Friesland), rechts voor een (Henricus) Nobel.

*Particuliere collectie.
Foto's: R.J. Holtman.*

MARTEN GOETBLOET

Naam: Marten Goetbloet. Afkomstig uit Dixmuiden. Woonde in 1624 te Middelburg op de Burgh (tegenover het *ghevangenhuis*). Geboren: onbekend. Gehuwd: onbekend. Overleden: te Middelburg in 1639.

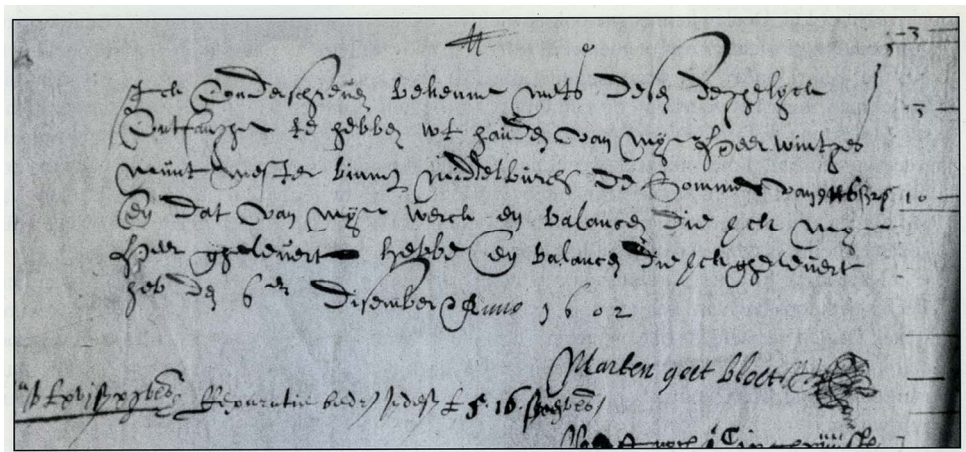
Muntgewichtjaartal: 1606.

Functies: balansmaker in Middelburg 1592-1602. Bij het Smidsgilde vermeld tussen 1592 en 1602. Balansmeester aan de Zeeuwse munt van 1602-1639.

Van Marten Goetbloet is maar één muntgewichtjaartal bekend: 1606 (afb. 15). Hij is als balansmeester zeer lang aan de Zeeuwse Munt verbonden geweest, van 1602 tot 1639. Slechts twee gedateerde dozen - 1614 en 1624 - zijn van hem bewaard gebleven. De doos uit 1614 bevindt zich in de collectie van het British Museum in Londen. De andere doos is in particulier bezit. Een doos uit 1614 die in het bezit was van Marie de Man moeten we door de verwoesting van haar huis tijdens het bombardement in 1940 als verloren beschouwen. Na het overlijden van Goetbloet in 1639 neemt tot 1644 zijn zoon M. Goetbloet de Jongere het ambt van balansmeester aan de Munt waar.

*Afb. 15. Merk Marten Goetbloet 1606.
Diameter 1,5 cm.*

Afb. 16. Rekening muntmeester, RAZ. Handtekening Marten Goetbloet, Rekenkamer C, Zeeuws Archief. Muntmeester Wijntjes 1601-1611. Acquitten: 11381 behorende bij de rekening over 1601-1604, met handtekening van Marten Goetbloet (vertaling tekst: mw. D. de Koning-Kastelijn (†), foto: H. Hendrikse): Ick onderschreven bekenne mets desen deghelyck ontfanghen te hebben ut handen van mijnheer Wintjes munt mester binnen Middelburch de Somme van 9 pont 6 schellingen 2 grooten ende dat van mijn werck en balancen die ick mijn Heer ghelevert hebbe ende balancen die ik ghelevert heb den 6e December Anno 1602. Marten Goetbloet.

Hij int ook de betalingen van de ingediende rekeningen van zijn vader. (afb. 16)¹⁶⁾

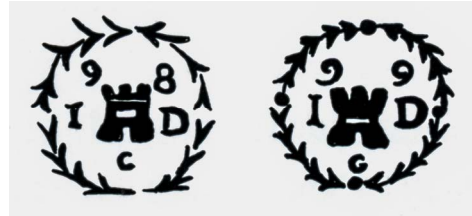
¹⁶⁾ Zeeuws Archief, Middelburg, Rekenkamer C, rek.nr. 11450/11451

ISAACK G. DEELEN EN I. DEELEN

Naam: Isaack G. Deelen en I. Deelen, afkomstig uit Antwerpen. In 1595 poorter van Middelburg. Geboren: onbekend. Gehuwd: onbekend. Overleden: te Rotterdam, 1651. Muntgewichtjaartal: 1598, 1599 (merk *burcht*) en zonder jaartal met Zeeuws wapen). Functies: balansmaker in Middelburg van 1595-1599. Naam: Isaack Deelen (met merk *hoorn*) Muntgewichtjaartal: zonder jaartal.

Het is waarschijnlijk dat we hier met twee makers te doen hebben, mogelijk vader en zoon. Recent archiefonderzoek heeft helaas niet tot aanvullende gegevens geleid. Gezien de jaartallen lijkt de eerste productie toe te schrijven aan I.G. Deelen, met de jaartallen 1598 en 1599 en het beeldmerk *burcht*. (afb. 17). Dankzij een vermelding in het gildeboek van de smeden weten we dat I.G. Deelen van 1592 tot 1599 balansmeester van Middelburg is geweest. Hij is niet aan de Munt verbonden geweest als balansmaker zodat verdere gegevens ontbreken. Zijn 17e eeuwse gewichten zijn niet gedateerd en dus zijn er geen verdere productie jaren bekend. (afb. 18) Van I.G. Deelen zijn, voor zover bekend, twee Middelburgse muntgewichtdozen bewaard gebleven, één in de collectie van het British Museum in London, en een samengestelde doos in het St. Janshospitaal in Damme, België. Helaas ontbreekt informatie in deze dozen zodat we ze niet kunnen dateren.

Naast I.G. Deelen kennen we ook de gewichten van I. Deelen met een hoorn in het merk opgenomen. Zijn gewichten zijn ongedateerd (afb. 19). Wel zijn er enige varianten van het beeldmerk met de *hoorn* onder het wapenschild (afb. 20). We kennen het hoornmerk al van Matthijs Molckman, waar het voorkomt op zijn vroege gewichten en in 1605 in zijn merk. Een relatie tussen Molckman en Deelen wordt mijns inziens duidelijk bij vergelijking van de voorzijdestempels, waarvan een aantal met

Afb. 17. Merk Isaack G. Deelen 1598, 1599. Diameter 1,5 cm.

Afb. 18. Merk Isaack G. Deelen, zonder jaartal. Diameter 1,5 cm.

Afb. 19. Merk Isaack Deelen, zonder jaartal. Diameter 1,5 cm.

Afb. 20. Merk Isaack Deelen, zonder jaartal (2 stuks). Diameter 1,5 cm.

elkaar overeenkomt. Dat beiden van het hoornmerk gebruik maakten zou bijvoorbeeld het gevolg kunnen zijn van overname van het ateliermerk na 1611 door Deelen. Van Molckman zijn na die datum geen gewichten meer bekend. Omdat de gewichten van Deelen niet gedateerd zijn, is deze veronderstelling nog hypothetisch.

Het merk I *hoorn* D komt ook incidenteel op een enkele balansschaal voor. Er is van hem slechts één doos bewaard gebleven; deze bevindt zich in een particuliere collectie. In 1623 wordt Isaack Deelen vermeld als balansmaker.¹⁷⁾ De beide Deelens (vader en zoon?) verhuisden vermoedelijk tussen 1623 en 1630 naar Rotterdam. Uit deze periode zijn eveneens gewichten met hun merken bekend. Het Zeeuwse wapen en de Middelburgse burcht zijn dan uiteraard uit hun merk verdwenen.¹⁸⁾

JACOB DE NEVE

Naam: Jacob de Neve, woonde in Middelburg in de Korte Delft. Geboren: 12 maart 1609. Gehuwd: 22 oktober 1639 met Annetie Geldoffs te Middelburg. Overleden: 9 oktober 1664 te Amsterdam. Muntgewichtjaartal: o.a. dozen gedateerd 1643, 1659 en 1660. Functies: balansmeester aan de Zeeuwse Munt van 1644 - 1650.

¹⁷⁾ GA Middelburg, I.3 cohier 1000ste penning.

¹⁸⁾ Wittop Koning en Houben 1980, p. 183, afb. 386 en 387.

Tussen 1644 en 1650 treedt Jacob de Neve op als balansmeester aan de Zeeuwse Munt. Hoewel hij evenals zijn vader balansmaker was, muntgewichten vervaardigde en deze in Middelburg verkocht, zijn er van hem geen gewichten met een Middelburgs of Zeeuws merk bekend. Daarom zijn ze niet in dit overzicht opgenomen.¹⁹⁾

MARTINUS DE BACKER

Naam: Martinus de Backer, afkomstig uit Antwerpen. Poorter van Middelburg. Woonde in Middelburg in de Giststraat, later op de Wal. Geboren: onbekend. Gehuwd: onbekend. Overleden: te Middelburg, 12 sept. 1678. Muntgewichtjaartal: circa 1650. Functies: Balansmeester aan de Zeeuwse Munt te Middelburg, 1650 - 1678.

In 1650 wordt Martinus de Backer benoemd tot balansmeester aan de Zeeuwse Munt. Van hem zijn slechts twee muntgewichtdozen bewaard gebleven, één doos is gedateerd 1657 en wordt bewaard in de collectie van het Zeeuws Museum, de andere van 1664 bevindt zich in Rotterdam in het Historisch Museum. (afb. 21). Zijn gewichten dragen geen jaartal (afb. 22). Losse muntgewichten uit zijn atelier komen maar sporadisch voor; als

¹⁹⁾ Zie voor hun merken Wittop Koning en Houben 1980, p. 178 en 179, afb. 351-356.

Afb. 21. Normaal formaat muntgewichtdoos (13+18 vakjes) van Martinus de Backer, 1657. Collectie Zeeuws Museum, Middelburg, inv. nr. G2713. Met 31 gewichten en 3 aasgewichten. Foto: H. Hendrikse.

Afb. 22. Merk M. de Backer, zonder jaartal. Diameter 1,5 cm.

bodemvondst zijn ze mij niet bekend. Zijn produktie zal dan ook niet al te omvangrijk zijn geweest.

ONBEKENDE MAKERSMERKEN

Op een beperkt aantal messing muntgewichten die recentelijk als bodemvondst ontdekt zijn, is alleen het Zeeuwse wapenschild of de Middelburgse burcht afgebeeld. Deze merken wijken duidelijk af van de ons bekende typen. De Zeeuwse leeuw lijkt nog het meest op de leeuw die Molckman voor zijn gewichten in 1593 en 1605 gebruikte (afb. 23).

Naast deze merken op muntgewichten worden de laatste jaren steeds meer loden blokgewichten met stempels gevonden. Zo kennen we van Middelburg ondertussen al een tiental gewichten met de ingestempelde burcht in verschillende uitvoeringen: alleenstaand of meerdere, met jaarletters, enz. Ook op onderdelen van sluitgewichten komt het merk *burcht* voor. Omdat het hier om andere typen gewichten gaat dan in dit artikel worden besproken, zijn deze in dit overzicht niet opgenomen.

VINDPLAATSEN

Zoals al in de inleiding vermeld, zijn we voor toename van het nu bekende aantal Middelburgse gewichten of voor andere jaartallen op muntgewichten feitelijk uitsluitend aangewezen op bodemvondsten. De laatste 15 jaar zijn, voor zover bekend, circa 100 Zeeuwse muntgewichten gevonden waarvan het merendeel, ongeveer 70%, op Walcheren. Als vindplaats spant Middelburg uiteraard de kroon, maar ook in de diverse dorpskernen zijn ze aangetroffen. Uit overig Zeeland ken ik alleen enkele exemplaren uit Aardenburg en Sluis, waarbij kan worden opgemerkt dat de meeste afkomstig zijn van de voormalige vestingwerken. Het gaat dan bovendien vrijwel altijd om 16e eeuwse producten. Behalve in Zeeland worden overal in Nederland de Middelburgse gewichtjes gevonden, zelfs uit Groningen en Friesland zijn er enkele bekend.

Het aantal gevonden gewichten is nog te gering om een conclusie over productie en verspreiding te kunnen trekken. Wellicht is dit in de toekomst wel mogelijk, wanneer grotere aantal-

Afb. 23. Vijf onbekende merken op muntgewichten.

len gewichten voor onderzoek beschikbaar komen. Ook kunnen nieuwe varianten en andere muntgewichtjaartallen worden ontdekt. Van groot belang is dus de aanmelding en registratie van gevonden bodemvondsten in het algemeen, evenals van muntgewichten meer in het bijzonder, bij de instituten die hiervoor in aanmerking komen. Voor Zeeland is dit het Provinciaal Archeologisch Centrum Zeeland, (nu: Erfgoed Zeeland) gevestigd in Middelburg.

Dit artikel is eerder gepubliceerd in het tijdschrift *Met en Wegen van de Gewichten en Maten Verzamelaars Vereniging*, december 2000, 28e jaargang / no. 112 / pp. 2651-2674.

Mijn dank gaat uit naar Leida Goldschmitz-Wielinga voor het vervaardigen van de tekeningen van de muntgewichten en voor het kritisch lezen van de tekst, en naar Dicky de Koning-Kastelijns (†) voor haar onderzoek in de archieven en het vertalen van de tekstgedeelten.

H. Hendrikse.

LITERATUUR

Bree, J. de, 1978. *Zeeuws zilver*. Schiedam.
Hendrikse, H., 1986. *Middelburgse muntgewichtmakers*, In: *Nehalennia* 61, pp. 34-41.
Huiskamp, M. en C. de Graaf, 1994. *Gewogen of bedrogen, het wegen van*

geld in de Nederlanden. Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet. Leiden.

Houben, G.M.M., 1981. *Muntgewichten voor munten van de Nederlanden*. Zwolle.

Houben, G.M.M., 1998. *De oudste muntgewichten uit de Nederlanden, 1300-1600*, Zwolle.

Kesteloo, H.M., 1891. *De stadsrekeningen van Middelburg, IV, van 1550-1600*. AZG VII-I, pp. 1-182.

Man, M.G.A. de, 1916. *Een doosje met Zeeuwsch goudgewicht*. In: *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 3, pp. 98-125.

Man, M.G.A. de, 1918. *Doosje met goudgewicht van Marten Goetbloet, balansmeester te Middelburg*. In: *Jaarboek voor M.P.K.* 5, pp. 30-47.

Man, M.G.A. de, 1922. *De Grafelijke Munt van Zeeland en de balansmeesters die er voor gewerkt hebben*. In: *Jaarboek voor M.P.K.* 9, pp. 41-69.

Man, M.G.A. de, 1929. *Doosje van den muntgewichtmaker Martinus de Bacquer te Middelburg*. In: *Jaarboek voor M.P.K.* 16, pp. 92-95.

Man, M.G.A. de, 1937. *Zeldzame muntgewichtdoosjes*. In: *Jaarboek voor M.P.K.* 24, pp. 43-54.

Pol, A., 1990. *Noord-Nederlandse muntgewichtmakers*. Leiden.

Witte, A. de., 1899. *Les dénéraux et leurs ajusteurs aux Pays-Bas Méridionnaux*, Brussel.

Wittop Koning, D.A. en G.M.M. Houben, 1980. *2000 Jaar gewichten in de Nederlanden. Stelsels, ijkwezen, vormen, makers, merken, gebruik*. Lochem/Poperinge.

ADRESSEN BESTUUR AWN-ZEELAND OLOFON

a. Voorzitter:

A.F.J. (Alex) Groosman
Plaatweg 1
4524 KK Sluis
06-51409935
alex@groosman.org

b. Secretaris:

Vacant
Contactpersoon secretariaat:
N. (Niek) Beeke

c. Penningmeester:

N. (Niek) Beeke
Rotterdamsekaai 65 a
4331 GN Middelburg
tel.: 0118-639040
niekbeek@xs4all.nl

d. Lid:

A.D.C. (Ariane) Lafort-de Lepper
Seispark 10
4334 AZ Middelburg
06-46158482
robariane@hotmail.com

e. Lid:

T. (Ton) Ruigrok
tonruigrok@gmail.com

Kopij voor de volgende Zuidwesterheem kunt u tot 19 februari inleveren bij de leden van het bestuur. Bij voorbaat hartelijk dank voor uw bijdrage!

Ere-voorzitters van onze vereniging:
J. van Hinte † en J. van den Berg †

Redactie: Leida Goldschmitz (eindredactie) en Niek Beeke.
Zuidwesterheem is de kwartaaluitgave van de AWN-afd. Zeeland, een blad voor en door leden van de afdeling en andere geïnteresseerden.
De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen. Het bestuur behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen te weigeren of in te korten, dit uiteraard in overleg met de auteur.